

Tal till Karl Ove Knausgård den 3 april 2019

”Så underbart det är att leva, tänkte han. Men varför gör det alltid ont?” Dr Zhivago

Jag har en gång hälsat på Karl Ove i kassakön i Ystad Ica och jag bodde i tio år bara få kilometer från honom på Österlen utan att vi sågs. Men ingen i världen tycker jag mig känna bättre. Den erfarenheten delar jag med tusentals. Det handlar om en säregen form av förtrogenhet. Som att få en ny vän som smusslat till sig nyckeln till ens baddörr. Har han alltid funnits där?

Inga tjuvlarm eller säkerhetsdörrar hindrar honom från att tränga in på våra inre och yttre domäner – helt enkelt därför att han är till den grad hemma hos sig själv, hos sina triumfer och tillkortakommanden, sin skam och sin klarsyn, hos allt det trevande, kaotiska och osäkra som ryms i dagarnas lopp.

Jag måste bekänna att jag aldrig provat några droger, vare sig stimulerande eller sömngivande, jag tar inte ens som Knausgård en cigarett och en kopp kaffe var och varannan timme. Den enda drogen jag dukat under för är att läsa honom. Då blir jag textberoende och kan inte sluta. Jag har bakom mig ett rikt läsande liv, men med Knausgård blev läsandet under en tid livet självt och höll mig fången intill förlamning.

Det märkvärdiga är att han suttit i Skåne och skrivit igenom sitt liv, med perspektivet nedskruvat till den han var under tidig barndom, skollåren, studenttiden, lärartiden. Precisionen fenomenal, igenkänningsfaktorn total. Han minns hur man pratade som barn, tänkte och drömde som femåring, som åttaåring. Kan man gå in i sig själv så djupt att man blir en annan?

Med *Min kamp* - 3600 sidor i sex delar, sålda i långt över en miljon exemplar - har han lyckats göra ett i många stycken ordinärt liv till en planetär begivenhet. Min engelska favoritförfattare Rachel Cusk kallar det ”vår tids viktigaste litterära företag”. Med en autofiktionens tsunami har han översvämmat inte bara Norden. En skoningslös epik om resan från pojke till familjefar, intensivt realistisk, fanatiskt detaljerad - mer Balzac än Beckett. Den retoriska prosan ökar paradoxalt dess magnetism. Vi inbillar oss att han inte skriver **om** sig själv så mycket som **för** sig själv.

Hans avsikt är att fånga strömmen av upprepningar, de omärkliga känslolokasten, samtalsundertonerna. Han är en vardagens stenograf och det är frestande att betrakta *Min kamp* som en selfie på prosa. Vem som helst kan väl skriva om vad man äter till frukost. Alls icke! När Knausgård överger den gängse litterära formen uppstår en ny litterär form.

Och då skriver han sig till en förhöjd livskänsla som kan förändra våra liv. Vi är med honom i verkstaden, vi följer processen, dag för dag, sida för sida. I årstidssviten råder realtid: mammor till barnens kompisar kommer och hämtar, släktingar dyker upp, ljuset stiger och sjunker över trädgården i Glemmingebro.

Min kamp är trots sin längd lika förtätad som varje annan storslagen roman. Den lämnar åt läsaren att avgöra vad som är meningslöst och meningsfullt. Författaren har sagt: ”Man skriver för att säga det man inte kan säga till någon.” Han säger verkligen allt och väntar inte på sin tur. Han ger inte upp.

Ogarderad tränger han in mot smärtpunkterna, igenom fördomar, vanor, rutiner. Han ser sig själv och andra som svaga och skröpliga, som frusna vasstrån. Han vill inte skriva väl utan skriva så att han bänder upp världen i en enda rörelse. Och komma nära. Hellre skriva än vara lycklig.

Den självbiografiska sviten är en framtida antropologisk skattgruva: varenda hylla i Hemköp plus kundpinnen i kassan, vartenda gosedyr, dammsugarens egenheter, systembolagets uppställning efter pris och land – allt är nedtecknat. Han förargar sig på dem som i Icakön skjuter korgen framför sig med foten medan de läser en tidning som de i sista stund ställer tillbaka. Jag kände mig träffad.

I del 3, den om skoltiden, önskar Karl Ove sin pappa död. Rädslan för pappans prygel och vilda raseri följer honom varenda dag genom barndomen. I del 4 drömmer han om att ligga med en flicka och bli full. Det senare uppfylls i riklig mängd. Han berättar inifrån tonårens känslolintensitet, hämningar och bitterljuva extaser. Han vikarierar som lärare i Nordnorge, eleverna bara några få år yngre. I den tidiga romanen Ute av världen sker en sexuell förbindelse som inte inträffade i verkligheten; romaner är till för att mångtydigt ta risker som kritikerna inte behöver ta.

Del 6 är krönet på sviten och resonerar kring det självupptagna i att skriva en bok om självupptagenhet. Ja, hur kan man skriva så mycket om sig själv utan att verka lika självupptagen som Jan Myrdal? Lös den gåtan, den som kan! Knausgård iakttar sig själv och oss, han upphöjer sig inte utan smälter in, med en särart som gör oss alla säregna. Han skriver inte för att bli berömd utan av ett inre tvång att i sanningens namn blotta sin själ för världen.

Min kamps segertåg på ett fyrtiotal språk visar att vardagens komplexitet delas över jorden. Individualisten har fått vänner överallt. Han skildrar ett unikt jag men kommer i sista delen – med hjälp av Rembrandts självporträtt och Paul Celans dikt Trångföring, den om nollpunktens ingenting – fram till att ”jag är du” och att den endes röst är allas röst. Och det framförs med en jordskälvande passion.

Knausgårds bildningsresa går från Hamsun och Munch till Adorno och Cindy Sherman, från Heidegger till Gombrowicz. Han utreder hur Hamlet och Stephen Dedalus var söner, aldrig fäder, precis som Kafka och Proust. Han infogar essäer om namnlöshet, om skönhet och karisma, om romantikens jagbegrepp, om Kain och offertanken och varför Leonardos Damen med hermelinen, innesluten i sin gåta, är så mycket märkligare än hans anatomiska teckningar som vetenskapen skulle förbättra. Han skriver hundra sidor om Paul Celans tystnad, om det som inte kan återkallas ens i språket, om det ordlösa. ”I språket och kulturen övervinner vi döden, och det är kanske språkets och kulturens allra mest grundläggande funktion ”

Om hösten, den första av fyra årstidsböcker, är sextio tankekåserier om lika många fenomen: ögon, stövlar, maneter, löss, förlåtelse, ensamhet... - tillkomna under tidiga skrivmorgnar i Glemmingebro.

Tuggummina på skrivbordet ser ut som hopskrumpna hjärnor. Ett stycke handlar om ramar, och det är som rammakare, avgränsare, Knausgård är superb.

Ramen är några vackra brev till en ofödd i väntan på att hon ska träda in i de levandes rum: ”Jag vill visa dig världen, som den är, runt omkring oss, hela tiden. - - - Du kommer att se den på ditt eget sätt, du kommer att göra dina egna erfarenheter och leva ditt eget liv, så det är förstås först och främst för min egen skull jag gör det: att visa dig världen, lilla du, gör mitt liv värt att leva.” Att föra kunskaper och erfarenheter vidare till nästa generation är syftet med de fyra delarna.

Världen är ett kosmos av vardagsbestyr som är fulla av hisnande sammanhang. Knausgård leder en räddningsexpedition som förvandlar det obemärkta till något väsentligt. När han öppnar sitt hemliga rum blir det allas hemliga rum.

Om våren utspelar sig under valborgsmässoafton 2014 och är Knausgårds vackraste bok. Den riktar sig till hans tre månaders dotter och beskriver också hennes syskon så innerligt och klarsynt att jag inte mött liknande hos någon manlig författare. Vi blir delaktiga i en total närhet och det känns inte påträngande. Valborgsbål i Glemmingebro: stjärnorna över den nyfödda, korvstånd och ketchupflaskor – alla de motsatser hittar hem i Knausgårds prosa fram till slutorden då dottern blivit två: ”Det gör ont att leva ibland, men det finns alltid något att leva för. Kan du komma ihåg det, tror du?”

Det känslolösa och djupt existentiella förenas i årstidssviten till ett magiskt närvarande nu. Det är så han förklarar vad som formar en människa. Hans iakttagelse är särskilt knivskarp när det gäller pappan förr och hustrun på senare tid. Då tillämnar han ”ett slags sinnets meteorologi, eftersom min tillvaro på sätt och vis var beroende av det”.

Dessa två familjedramer överskuggar hans liv. Barndomen i Norge och pappans död i misär och hur hans fru Lindas bipolära sjukdom gör henne till en annan person. Läget var allvarligt den period då Min Kamp uppstod, har han sagt. ”Valet stod mellan att mista mitt liv eller skriva om det.”

Han påminner om Tolstoj så tillvida att båda framkallar häftiga reaktioner. Dagens hatutbrott i sociala medier motsvaras av att Tolstoj på sin åttioårsdag från en äcklad läsarinna erhöll en låda med ett rep och en uppmaning att hänga sig för att bespara regeringen besväret. Så där har det gnistrat om Knausgård också, och med Tolstoj delar han ett återkommande självförakt. Båda har bombarderats med andras förfärliga manuskript, med krav på intervjuer och tusen andra distraktioner som vill hindra dem från att leva autentiskt, ja rentav från att fråga vad jag ska göra med mitt liv, finns det en plan, hur vet jag att jag gjort det rätta?

Litteraturen må trivas med undertoner, gåtor mellan raderna, det gör den spännande. Inte så hos Knausgård. Som levnadsguide är han explicit. Allt står kritat på svarta tavlan och kan inte strykas ut. Fotnotsfolket har inget att hämta här. Vi lär oss om hur livet är snarare än om hur det borde vara. När jag till exempel tog del av den unge Karl Oves fylleorgier då han slog sönder allt i raseri och efteråt inget mindes, blev jag nyktrare än på länge. Det är hans ärlighet som gör honom till vän för livet, även om man aldrig träffat honom, något han heller inte längtar efter. I en eller annan form har vi alla lik i garderoben – utom möjligen Karl Ove som vädrar dem i det fria, oavsett följderna.

När han läste essäisten Maurice Blanchot uppstod, skriver han, ”en uppsluppenhet, som om jag befann mig precis i närheten av något enastående, blandat med en lika stor otålighet.” Den känslan inger mig Knausgård. Även då han återger till synes likgiltiga företeelser förmedlar han en hypnotisk närvaro. Missförstånd, förvirring, övergrepp, banaliteter, defekter – vi delar dem men formulerar dem sällan. Knausgård gör det som den naturligaste sak i världen.

I en tid av bensin- och dieseldebatt vill jag likna Knausgårds verk vid solpaneler som utstrålar energi också om natten då vi drömmer som djupast. Att läsa honom – har någon sagt – är att ta del av ett författarskap som skriver litteraturhistoria samtidigt som det skrivs.

Jag hoppas till slut att vi kan visa dig, Karl Ove, att Sverige inte bara är de moraliserande litteraturfientliga kyklopernas land utan att många kan läsa dig med båda ögonen. Det finns en frihet här som du, mer än de flesta, har bidragit till.

Per Wästberg